

Lars Fimmerstad

21 år
1966

Neutralitetens ryska roulette

Sorgligt nog finns det fortfarande neutralitets-svärmare som tror att hasardspel med vår framtid som en isolerad ö utan tillhörighet till vare sig EU eller Nato är det samma som trygghet. Har de någonsin öppnat en historiebok, undrar Lars Fimmerstad i dagens krönika.

Så fort vi glömmet! De som drömmer om det svunna Folkhemssveriges lyckobete har glömt en sak. Det kalla kriget. Lyckobete levde under ständigt hot. Sovjetryssen lurade på andra sidan bäcken. De atom-säkra skyddsrummen byggdes inte för skojs skull. Vi hade inte under en tid på några år världens starkaste flygvapen endast för att politikererna inte hade hittat på effektivare sätt att dumpa skattepengarna som idag (i Tanzania till exempel).

Krönika

Det var med ångest vi läste broschyren *Om kriget kommer* där vi rekommenderades att vid atomkrig lägga oss i skydd av fönsterbrädan och breda ut tändningar över oss för att skydda oss mot nedfallande radioaktivitet. Vi i de små staterna mellan blocken levde farligt. Baltikum hade dom tagit. Finland tyckte balansera på randen av en invasion.

Vi levde farligare än vad vi kanske någonsin gjort i vår historia. Som grus mellan två maktsblock kvaststenar. Om kvaststenarna "satt sig i rörelse... Neutralitetspolitiken var våra politikernas hasardspel med vår trygghet. Den otryggaste av alla trygghetslösningar. Krig uppstår alltid i, om och på grund av randstater med oklar status mellan stormaktsblock.

Fransk-tyskt tvisteämne

Att Karl den Store råkade ha tre söner i stället för två, förföljde européerna i tusen år. Pojken Lothar fick mellandelen vid arvs-skiftet efter Karl. Lothringen och kringliggande land skulle under tusen år förlämnas ett tvisteämne mellan olika tyska riken och Frankrike. Flandern och Burgunds karter är tapetserade med slagfält. Det omstridda och ständigt hackade och malda Polen och Baltikum eldade på krigs-brasorna i Europa.

Nordens balkanisering gjorde oss under decennier av efter-

krigshistoria till en krutdurk. Neutralitetspolitiken var den frivolaste oansvarighet, ett brottsligt rikttagande.

Eftervärlden har funnit att våra politiker då inte var så galna som de ville framstå. De hade hemliga och goda förbindelser med Atlantpaktens. Sverige var i själva verket en inofficiell del av Natos försvarssystem. Gudskelov. Detta talar nu neutralitetssvärmarna om som en skändlighet. I själva verket är spelet under täcket med Nato under den första efterkrigstiden något som kastar ett försonande skimmer över dåtidens politiker. De gjorde något för vår säkerhet när allt kom omkring.

Nordens balkanisering gjorde oss under decennier av efterkrigshistoria till en krutdurk.

Nu är den stora grannen i öst förklarad av inre motsättningar och försvarsgav av ett förlorat krig i söder.

Nu finns det unika tillfället att slå till och göra slut på balkaniseringen av östersjöområdet. Nu kan alla dessa småstater införlivas i Nato och EU. Sen får vi fred i vår tid. Inga krig kan förefalla lönsamma i vår del av världen. Ingen drömmer om att anfalla ett Nato-block. Men blotta existensen av en rörig mosaik av stater med olika säkerhetssystem skapar grogrunden för konflikter och spänningar i vår del av världen.

Måste handla fort

Men vi och Nato måste handla fort. Kanske hade vi haft en chans efter andra världskriget innan Sovjet fick atombomben att rädda oss in i västalliansen. Men det blev snabbt för sent. Sen måste vi tänka på Finland, vår olycksbroder på spelbordet.

Sorgligt nog finns det fortfarande neutralitetssvärmare som tror att hasardspel med vår framtid som en isolerad ö utan tillhörighet till vare sig EU eller Nato är det samma som trygghet. Vilken mänsklig erfarenhet stöder de sig på? Har de någonsin öppnat en historiebok?

Låt oss aldrig mer få tillbaka det ständiga hot som vi levde under de nu med sådan nostalgi omfattade första tre efterkrigsdecennierna! "Neutralitetens" ryska roulette vill vi inte ha igen. Vi vill ha trygghet.

LARS FIMMERSTAD

Segern vid Narva

Margus Laidre, Estlands ambassadör i Sverige, har skrivit boken *Segern vid Narva* vilket är en mycket lärorik redogörelse. Sällan har jag sett krigsteori och krigspsykologi presenteras så detaljerat och levande, skriver Olav Wiström.

Sammantaget befann sig Sverige i krig under mer än hälften av perioden 1521-1814, närmare bestämt 154 år. Religionsmotsättningar var en av de viktigaste faktorerna. Ekonomi var en annan faktor, men bara i viss mån. Handel var inte något som kungar och adelsmän borde ägna sig åt. I första rummet gällde kriget sådant som ära, privilegier, dynastiska rättigheter och arvsrättigheter samt inte minst personlig rivalitet. De omstridda territorier- nas strategiska läge hade dessutom en avgörande betydelse.

Saklitteratur

Margus Laidre
Segern vid Narva
Öv. Enel Melberg
Natur och Kultur, 1996

Självklart berördes alla grupper i samhället av krigföringens invecklade spel. Mot slutet av 1600-talet använde de flesta regeringar mer än femtio procent av rikets budget till krigsutgifter. 1705 tog Peter den store nittiofem procent av budgeten i anspråk för krigsändamål.

Under det stora nordiska kriget (1700-1721) utkämpades tjugotvå stora fältslag. Smärre strider, plundringståg och beläringar var dessutom legio. Nu har Margus Laidre, Estlands ambassadör i Sverige, skrivit boken *Segern vid Narva* - han koncentrerar sig således på krigets inledningskede. Det är en mycket lärorik redogörelse, sällan har jag sett krigsteori och krigspsykologi presenteras så detaljerat och levande.

Förbund mot Sverige

Ryssland, Danmark och Sachsen/Polen hade ingått anfälls-förbund mot Sverige. Karl XII var upptagen i Danmark, han ville bevakas Sveriges intressen i Holstein-Gottorp och möjligen även inta Köpenhamn.

Ungefär samtidigt bröt sachsiska trupper in i Livland. Man förberedde att anfäll mot Riga, vilket skulle bli dödsstöten åt hela det svenska försvaret av Östersjöprovinserna.

Svenskarna utgjorde bara trettio procent av Rigas garnison. Majoriteten var finländare, estländare och livländare. Fienden meddelade borgerskapet att man endast ville "befria dem ur det svenska slave-riet". Trosfrihet garanterades också. Visserligen föll garnisonen i Neumünde, vattenvägen från havet in till Riga låg därmed öppen, men Riga höll stånd under den nitio dagar långa beläringen. Alla hoppades under tiden frenetiskt att Karl XII snart skulle komma med hjälptrupper.

Ungefär samtidigt närmade sig tsar Peter det starkt befästa Narva. Officiell krigsförklaring kom den 20 augusti 1700. Ett härtagat Ingermanland utan det strategiskt viktiga russinet Narva vore inte mycket lön för mödan. Makten över hela området hängde på att man hade Narva.

Detaljerad beskrivning

Enormt detaljerat beskriver Laidre förberedelserna vid beläringen, alla krigskonässörer kan gnugga händerna. När ett stort anfäll mot Ivangorod, strax i närheten av Narva, hade misslyckats utmätte tsaren ett kollektivt straff. Var tionde man skulle efter lottdragning hängas. Så skedde också. Sjutton man fick dingla. En gammal princip, detta. Känd sedan antiken. Under tiden närmade sig Karl XII till undsättning. Över Östersjön till Pernau (Pärnu) och så vidare till Reval (Tallinn).

Landet här befann sig i ett svårt läge minst sagt. Hungersnöd och epidemier grasserade, dessutom var höstens allra gytjtigaste tid inne. Krigspanik rådde överallt, ständiga rapporter om bestialiska våldtäkter på kvinnor och barn. Massflykt, rövarband på vägarna, tortyr, utstuckna ögon, avskurna öron, näsor och tungor... Oklokt nog hade tsar Peter väntat passivt utanför Narva, initiativet övergick således till svenskarna. Karl XII bestämde sig för att anfalla med så kort varsel som möjligt. Tisdagen den 20 november kom attacken.

*Varje man skulle ha
637 g hårt bröd,
425 g kött
och 212 g smör
eller fläsk varje dag.*

Årstiden var mycket olämplig. Krigsoperationer brukade annars alltid börja i april, när marken torkat upp efter snösmältningen, och varade sedan genomsnittligt sett i 180 dagar. Merparten av drabbningarna ägde rum under sommaren och hösten då soldaterna lättare kunde försörjas och hästarna hade tillgång till bete.

I slutet av november gick man i vinterkvarter. Då började den politiska säsongen. Man förberedde nästa års kampanj. Ivrig diplomatisk aktivitet, goda middagar då de finansiella frågorna dryftades. Vintern var också bästa årstiden att rekrytera nya soldater. - Så brukade krig bedrivas under denna period, men Karl XII hade bråttom. Som vanligt.

Bröd, smör och nejönögon

Ett par ord skall kanske här sägas om kosthållningen. I den svenska armén gällde principen att varje man skulle ha 637 g hårt bröd, 425 g kött och 212 g smör eller fläsk varje dag. Till dricka två stop, eller 2,6 liter öl. Under detta fälttåg måste dock merparten av köttet ersättas av ärtor och gryn.

Officerarna åt överdådiga supéer med varandra och med fiende-officerarna. Ofta hade man med sig egen kock i fält. Karl XII:s spartanska liv är nog en aning överdrivet. Vid den kungliga taf-

fel serverades ox-, får-, lamm-, kalkon- och hönskött. Nejonögon, kräftor, ostron, vilt, rökt lax, tårter, konfekt, frukt... Samt starksprit, vin och öl i stora mängder. Karl XII hade inte sagt slutgiltigt sagt nej till alkoholen, vilket han en gång lovat sin farmor Hedvig Eleonora. Han brukade dock inte dricka sig full, måttlighet var en dygd för honom. Varje frukost bara så där en kanna rhenin och en kanna öl, olika sorters drycker vid supén förstås - och så "nattdricka" vid sängen. En kvarts kanna rhenin och en kanna öl.

*När ett stort anfäll
mot Ivangorod, strax
i närheten av Narva,
hade misslyckats
utmätte tsaren ett
kollektivt straff. Var
tionde man skulle efter
lottdragning hängas.*

Framåt nu! Plötsligt blev det omslag i vädet, en kraftig snöstorm svepte fram över slagfältet. Ryskarna fick den tunga blötsnöen rakt i ansiktet. Omöjligt att sikta, man såg inte mer än något tiotal meter. Svenskarnas eldgivning var så effektiv att ryssarna mejades ner som slättergräs vid skördeanden. På mindre än en halvtimme hade man brutit igenom ryssarnas försvarslinjer på tre ställen och trängt in i alla befästningar.

Kungen försökte driva sin häst över ett brett dike, men båda två föll däri. Där satt kungen fast i dyn upp till halsen. Ett par soldater drog upp både honom och häst, men kungens ena stövel blev kvar i gytjan. Han fick tag på en ny värja och en ny häst och ledde så infanteriets stormanfäll mot ryskarna - enstövlad.

Mat och sprit begärligt

Plundringen av ryssarnas läger är ingen upplyftande läsning. Mat och officerarnas sprit var begärligt gods, mot natten hade många druckit sig asberusade. Det var nästan omöjligt att hitta en enda nykter man. Den svenska armén förlorade 667 man i stupade och 1 200 i särade, ungefär fyrtio procent av de särade dog. Ryssarnas förluster uppgick till mellan 8 000 och 9 000 döda och särade. Ännu fler dödades av svenskar som var på jakt efter byte. Många av ryssarna drunknade också i Narvafloden, eller också dog de av umbändaren och svält på vägen hem. Sammanlagt fick cirka 15 000 ryssar sätta livet till.

Slaget vid Narva är ett av de blodigaste och största fältslagen under det stora nordiska kriget, men det fick ingen avgörande betydelse för hela krigsförloppet. För tsarens del var den moraliska aspekten, detta att ha blivit slagen, en ryslig sak. Rysningarna släppte honom först 1704 då Narva föll i hans händer. Och den negativa sidan av saken för svenskarna del var att Karl XII blev alltför själv-säker, vilket ju skulle få så katastrofala följder för landet.

OLAV WISTRÖM